

Јелена Љ. Спасић
Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука у Јагодини
Катедра за филолошке науке

УДК 811.163.41: 81'42]:316.77
DOI 10.46793/Uzdanica20.1.133S
Оригинални научни рад
Примљен: 28. фебруар 2023.
Прихваћен: 19. мај 2023.

Наташа А. Спасић
Филолошко-уметнички факултет
Центар за проучавање језика и књижевности

Јелена Р. Даниловић Јеремић
Катедра за англистику

ЛЕКСИЧКА СРЕДСТВА ЗА ИСКАЗИВАЊЕ НЕСЛАГАЊА СА САГОВОРНИКОМ У ДРУШТВЕНИМ МЕДИЈИМА¹

Апстракт: Анализом расправе у српској дијалогској комуникацији обухваћен је научнопопуларни приступ лингвистичким темама у оквиру коментара на друштвеним мрежама и дискусије на популарном сајту. Корпус истраживања чини велики број објављених коментара на *Инстаграму* (налог: *Дневна доза љавојиса*), *Фејсбуку* (група: *Језичке недоумице*) и форуму *Језик* на интернет сајту *Крсјарица*. Анализа употребе лексичких средстава проведена је применом дескриптивне методе. У анализираним расправама о лингвистичким темама, преваходно србистичким, учествују стручњаци и нестручњаци, а циљ је како промоција лингвистичких знања у циљу њихове примене, тако и изражавање недоумица и личних ставова о језичким питањима. Разматран је лексички састав одређеног типа коментара (којима се изражава спектар негативних односа, од неслагања до вређања). У погледу избора лексичких средстава на основу фреквентности употребе издвајају се англицизми, опсена лексика, жаргонизми, околионализми, као и лексеме увредљивог значења, најчешће у форми лексичке метафоре.

Кључне речи: српски језик, лексика, друштвени медији, научнопопуларни стил, разговорни стил.

УВОД

У време глобалне доминације интернета као медија комуникације много се говори и пише о његовим особинама, али и проблемима који се јавља-

¹ Реализацију овог истраживања финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (бр. уговора 451-03-47/2023-01/200140 и 451-03-47/2023-01/ 200198).

ју у интеракцији непознатих корисника у дигиталном окружењу (уп. Радић Бојанић 2007; Кристал 2011; Краучер, Сомије, Рахмани 2015; Валтер 2022). Друштвени медији, као симболи модерног времена, коренито су променили начин на који људи деле лична искуства и садржаје, те утицали на слободнији проток информација и размену мишљења.

Досадашња истраживања посвећена језику дигиталне комуникације објављена на енглеском језику бавила су се разним питањима, између осталог и специфичним одликама електронски посредоване комуникације (Барон 2008; Кристал 2011), онлајн коментарима вести (Кавасо, Табоада 2021), медијском писменошћу (Потер 2011), стратешким употребама хаштагова на Инстаграму (Метли 2018), родним стереотипима у објавама председничких кандидата Х. Клинтон и Д. Трампа на Твитеру током предизборне кампање 2016. године (Макдонел 2020), заповедним начином у рекламном дискурсу на Фејсбуку (Зјакић, Хан, Лиу 2017) и прагматичким функцијама емоција (Дејнас, Херинг 2021). Иако су се у жижи интересовања лингвиста нашле бројне (актуелне) теме, изостала је подробна анализа лексичких одлика коментара изазваних лингвистичким садржајима, у оквиру научнопопуларних интернет страница. Будући да језичка питања неретко изазивају бурне реакције код изворних говорника (Кристал 1995; Маглстоун 2011), ова тема свакако завређује пажњу истраживача.

У србистичкој литератури, уз неколико спорадичних примера који се баве комуникацијом на друштвеним мрежама у циљу класификације најчешћих тема у области српског као страног језика (Новаковић 2022), приватношћу и животом на интернету (Степановић 2020), медијском писменошћу ученика средњих школа (Љајић 2018) и англицизмима у српском језику у коментарима на Јутјубу (Маркељић 2022), готово да нема радова који онлајн-дискусије посматрају са лингвистичког, уже лексичког аспекта.

Псеудонаучне дефиниције појмова у интернет речнику *Вукајлија* предмет су анализе у низу студија (Вујовић 2011; Дурбаба 2011; Дурбаба 2013; Петровић и др. 2020). Поменуте студије бавиле су се стилском и прагматичком анализом одредница (Дурбаба 2011: 436), језичким изразима етно-стереотипа на примеру дефиниција појмовних категорија *Немац*, *Немачка* и *немачки* (Дурбаба 2013), као и модификацијама у оквиру нових фразеолошких јединица које не бележе речници жаргонизама и дескриптивни речници (Петровић и др. 2020).

Предмет овога рада јесте лексичка анализа и класификација најчешћих механизма којима се износи увреда, употреба жаргона, англицизама, окказионализама, опсцене лексике и др., са циљем сагледавања модела понашања, тј. начина вербализовања и учешћа у аргументацији на актуелне лингвистичке теме у друштвеним медијима.

МЕТОДОЛОГИЈА И ПОСТУПАК

У складу са мишљењем Макеј-Пит и Кван-Хас (2017: 17), друштвене медије дефинишемо као платформе које појединцима, заједницама и организацијама пружају прилику да се повежу и сарађују тако што им омогућавају да приступају садржајима које су корисници креирали, али и да их (заједно) праве, деле или мењају. Бројни аутори се слажу да се у друштвене медије, поред друштвених мрежа, убрајају и блогови и форуми.² Избор методе је условљен врстом анализираних грађе и постављеним циљевима истраживања. У данашње време се на Фејсбуку или Инстаграму, као и на појединим форумима и блогovima могу пронаћи странице посвећене најразличитијим темама у оквиру неколико функционалних стилова. Колико нам је познато, научнопопуларни дискурс лингвистичке оријентације до сада није био предмет истраживања иако веб-страница *Дневна доза љавојиса* (на Инстаграму) има преко 200.000 пратилаца, док групу *Језичке недоумице* (на Фејсбуку) прати преко 50.000 чланова. Имајући у виду бројност корисника и учесталост објава на ове две друштвене мреже, као и на форуму Крстарице под називом *Језик*,³ анализа избора лексике у објавама и коментарима представља релевантну тему истраживања. Примери су ексерпирани са поменутих страница на друштвеним мрежама и са форума, а корпус чини сто педесет објава (по педесет са сваке интернет странице), као и коментари који су на њих остављени. Критеријуми за одабир грађе били су: 1) (не)слагања корисника друштвених медија, тј. издвојене су теме које су довеле до полемике међу пратиоцима садржаја; 2) присуство заједничких црта: жаргона, опсцене лексике, оказионализама, англицизама и сл. Истраживање спроведено у другој половини 2022. године показало је да се већина недоумица и питања може класификовати у неколико великих група: 1) дилеме у вези са постојањем/непостојањем наведене лексеме, творбеног суфикса или облика; 2) правописне дилеме и питање транскрипције; 3) дијалекатске особености или разлике међу облицима лексема у земљама у окружењу; 4) неологизми и оказионализми.

У раду је проведено квалитативно истраживање коришћењем дескриптивне методе са техником анализе садржаја, захваљујући којој смо уочили извесне разлике у коментарима од стране филолога (компетентне особе) и нефилолога, као и разлике на основу националне припадности. У раду смо настојали да понудимо (потенцијалне) одговоре на питања којим се средствима и интензитетом износи и заступа своје мишљење, колико су полемике

² Више о овоме видети на <https://seopressor.com/social-media-marketing/types-of-social-media/> и у Ђорђевић (2007)

³ У наставку рада скраћенице IG (Инстаграм), FB (Фејсбук) и FK (форум Крстарице) означавају извор грађе. Примери су писани у оригиналу, на оба писма, са свим граматичким и правописним грешкама.

аргументоване и у којој мери се задржава социјална дистанца са, углавном, непознатим „саговорницима”.

У раду је анализиран лексички састав коментара у којима се износе противаргументи, изражава се неслагање, а неретко долази и до вређања⁴. Прикупљени примери могли би се грубо сврстати у две велике групе: разговорни стил и научнопопуларни стил. И један и други одражавају систематски карактер лексичко-семантичких односа, а граница међу њима у нашем корпусу није јасно успостављена, односно у свакодневном, усменом говору повремено је присутна и терминолошка лексика. У појединим коментарима терминолошка лексика стандардног језика доминира и представља неодојив део целокупног лексичког система и таква употреба је, углавном, и социјално детерминисана и представља одраз степена образовања. Поред функционалностилске анализе, издвојени примери подложни су и језичкостилској анализи, но услед ограничености простора, овим сегментом се нећемо детаљније бавити у раду.

АНАЛИЗА И ДИСКУСИЈА

Епидеиктичко говорништво хвали или критикује особу или догађај, а слушаоци се подстичу да поштују оно што је добро или осуде оно што је лоше (Кишичек 2019: 324). Епидеиктички говор је важан за аргументацију, јер ојачава расположење за акцију, појачава прихватање вредности, служи исказивању части или срамоте, односно води прихватању признатих вредности посредством реторичких средстава (Тадић 1995: 240).

У епидеиктичком говору о лингвистичким темама на друштвеним медијима најчешће се критикују особе, са циљем исказивања срамоте и јавне осуде онога што аутор објаве или коментара процењује као лоше. Приликом оцене степена увредљивости узима се у обзир и социјална дистанца међу говорницима, па увреде упућене лицу са којим говорник није у блиским односима суд цени као повреду части и угледа личности (Ранђеловић, Спасић 2022).

Етикетирање, негативне квалификације исказане су употребом именичких синтагми чији је управни члан пејоратив (*скоројевих*, *блебейало*, *йайан*) или метафорично употребљена лексема са погрдним значењем (*мешина*, *балван*), а у функцији конгруентног атрибута јављају се описни придеви погрдног значења (*искомлексиран*, *надобудни*, *крхки*). Увреде у форми негативне квалификације могу бити упућене одређеним особама (када се

⁴ Сврха рада није статистичка анализа, па не говоримо о процентуалној заступљености одређених лексичких појава, већ издвајамо карактеристичне лексичке појаве којима се служи већина учесника у онлајн-дискусијама. Мањи број учесника у анализираним дискусијама служи се језичким стандардом и задржава неострашћену комуникацију.

користе уз неодређену придевску заменицу *неки*), упућене саговорницима у електронској комуникацији (уз личну заменицу *ви*) или се односе на лица која су одсутна из комуникације (показна придевска заменица *онај*):

Ти лингвисти, страни поготово, су *иском̄лексиране*, *нагобудне мешине*, које имају само један циљ, да затупљују народ својим правилима (IG); Значи *sve ove godine tj. celo vreme sam bio u pravu* за ово “celo vreme” а не само “sve vreme” а онда су се нашли *neki skorojevići* да ми sole pamet i ispravljaju. Gramatika srpskog jezika je previše usložena i zadnje što mi treba jesu *neki grammar nazi papani* који је још ни не познају (IG); Не mrzim nista, али *vi krhki nacionalisti* cete mi zauvek biti presmesni (IG); А ја naprimer не разумем ста *****i има са *onim balvanom* dodikom? (FK); А да *si drkadzija* то није ниста ново. (FK).

Увреде директно упућене саговорнику исказане су у вокативу, а погрдно значење се појачава употребом постпонираног атрибута увредљивог значења, које је јаче истакнуто инверзијом (*клошару оболели*, *мајмуне мали неоп̄јесани*, *блебей̄ало й̄ар̄ийизанско*):

majmuni није исто pisati u četу и pisati rukom на papiru, lakse је просто samo napisati dj u četу да би brže odговorio или postavio pitanje *klošari oboleli* (IG); Према tome, *majmune mali neotesani*, opismeni се, mani се ти cetova и brzine у kucanju, jer ces остати и nepismen, а не samo glup! (IG); samo zaboravi да napises да су вас Турци tucali 500godina smradу један (IG); Ех *matori*, па zamisli тек koliko је starost ruzna па ipak postoji (FK); *Besposličarko*, bolje узми нешто radi, nego што zezaš ljude (FB); Ћути брџе када ништа не знаш, *блебей̄ало й̄ар̄ийизанско!* (IG); Сам си *блебей̄ало й̄ар̄ийизанско*, *неоп̄јојени мајмуне!* (IG)

Ређе се у дискусијама о лингвистичким темама јављају увреде на рачун физичког изгледа у форми предикатива зато што учесницима дискусије понестаје лингвистичких аргумената:

Džaba, ništa то неће вас proljepšати, smanjiti вам nos и gušu, skorup-obraze... Evo sve и да uradim DNK *ti si* и даље *grdilo* (IG); Убиће те комплекси. Нисам ти ја крив што *си крај̄ика и широка?* (FK)

Термини који су у психологији и дефектологији коришћени за означавање особа са тешком менталном ретардацијом (*идио̄и*), умереном до тешком ретардацијом (*имбецил/крей̄шен*) или блажим степеном менталне ретардације (*дебил/морон*), често се у разговорном језику користе са увредљивим значењем, као и турцизам *будала* (у значењу *глуп човек*), који представља нешто блажу увреду од претходно поменутих израза. Када јавно расправљају о лингвистичким темама, корисници друштвених медија често користе именице са израженом негативном конотацијом којима се упућује увреда на рачун нечије интелигенције, као што су *морон*, *идио̄и* или *случај* (психијатријски):

Балашевић је био *морон* (IG); Такви људи којима је то “krindž” су обични *idioti* који се ugledају на današnje jutjubere, да ме izвините на izraz (IG); Нисам ја

ижежак случај, него си ти логике без (IG); Ne znam koji *debil* je to smislio i zašto (FK); Savremena software industrija je neozbiljna, okrenuta *debilu korisniku* (FK)

И други психолошки термини користе се у нашем корпусу у функцији увреде, чиме се ниподаштава и нарушава част и углед личности. У дискусији о актуелним лингвистичким темама на друштвеној мрежи јављају се *гелузија*, термин који се односи на психопатологију, психотично или параноидно стање, *пројекција*, термин који означава психолошки механизам одбране и *идиотизам*, медицински термин којим се означава најтежи степен менталне заосталости, а са значењем менталне заосталости користи се и израз *бићии ограничен*:

Очигледно си ти у комунистичкој *гелузији* (IG); Ne vidim da si ista drugaciji. *Projektujes*, momče. (odgovor na uvredu krhki nacionalisti) (IG); Ovo za Don Žuan-a je do sada *najjači idiotizam* na ovom nalogu... (IG); И притом се сложио са тобом, али *си* изгледа *превише ограничен*, да би то разумео! (IG)

Глагол *лујџајии/лујџејџајии* метафорично употребљен у значењу „причати глупости”, као и од њега изведена именица *лујџејџање*, употребљени су за исказивање сумње у основаност тврдњи неистомишљења:

Лујџаи у празно (IG); *Лупетаš* (IG); Sta *lupas* bte, kakve veze ima odakle je profesor ili nastavnik, osnove pravopisa se znaju. (IG); *Lupetanje* (FK)

Корисници друштвених медија у дискусији о лингвистичким темама исказују индиректне увреде засноване на перифрази или алузији, које су нижег степена увредљивости, али имају омаловажавајућу функцију:

Шта је рећи, *заборавили сте пошћии лијекове* [→ психички сте болесни] (IG); Modeling vam valjda bolje ide nego pismenost [→ неписмени сте] (IG); Evo vidim iz tvoje pisanije ko je nepismen [→ ти си неписмен]. Kad nema argumenata, onda vrijeđanje! (IG); Pravite li se ludi ili je nešto drugo [→ ви сте луди]. Ne razumem! (IG); to *vise govori o tebi i tvojoj mizoginiji* [→ ти си мизогин], kad ti smetaju zenski nazivi zanimanja... (FK); *Vrati se u vrtić* [→ алудира на низак ниво зрелости] (FB); Nemoj ceniti šta je ispravno a šta ne *na osnovu svog uskog viđenja* [→ kad malo znaš] (FB); Ništa, ignorisaću tvoje komentare jer su *na nivou petogodišnjaka* [→ nezreli]. Prijatan dan, *pozdravi vaspitačicu* [→ алузија на nezrelost]. (FB)

Важно је напоменути да уколико оштећени поднесе кривичну пријаву за јавну увреду у писаној форми у коментару објаве на друштвеној мрежи, коју оштећени може више пута читати, као и велики број других људи, суд осуђује окривљеног на високу новчану казну, чак и када инкриминисане изјаве садрже изразе које говорници српског језика олако изговарају и не доживљавају као изразито увредљиве (Ранђеловић, Спасић 2022: 87).

Опсцена лексика је врло честа у дискусији о лингвистичким темама, а јавља се самостално или у опсценим изразима, који су контекстна окружења

опсцених речи (Шипка 2011: 21). Вулгарни изрази отуђени од разложних аргумената постају средство манипулације и „пуко празнословље, реторика у пејоративном смислу, *corrupta eloquentia*” (Тадић 1995: 100).

Псовка је стереотипни израз једноставне синтаксичке структуре са опсценим речима у основи (Ристић 2010: 197), елемент уличног говора чији је примарни илокуцијски ефекат вербална агресија, пошто се онај коме је упућена доводи у инфериорни положај (Ристић 2010: 200). Опсцени изрази могу се користити и као поштапалице, узречице или се користити у говору као интензификатори (Мандић, Ђурић 2015: 294).

Опсцени глагол у императивном обрасцу у 2. лицу једнине са заменичким објектом употребљен у поштапаличкој функцији, као узречица, али и у оптативном обрасцу са заменичким објектом (*j* iše*), као псовка:

jbg bratee da bi se napravio jezik nije dovoljno da pokradeš srpski dodaš 100 reči i promeniš naziv jezika (IG); e *jebiša* (IG); *Jebo* te zeц! (IG); *razgovaras* uzivo mozes sa govornicima npr iz ne mor abiti kine al eto kine *jbg* (FK); *Sada zajebi* te aplikacije, instaliraj dezer i slusaj podkaskove na stranom jeziku (FK); (*je**ли вас* ит ваши језици што једно пише друго каже) (FK); Е *jbg*. (FK); Али ми немамо ни језичку норму тако да *jōi*. (FK)

Како би избегли коришћење опсцене лексике, учесници дискусије на друштвеним мрежама користе скраћенице за опсцену реч у императивном обрасцу псовке (скрнављење култа мајке у нашој култури се оцењује као веома увредљиво), ћирилицом написану псовку са латиничким словом *q* (ку) употребљеним као скраћеница за опсцену лексему која означава полни орган, а ређе се опсцене речи скраћују употребом астериска (од стране администратора сајта) или се опсцена реч изоставља:

Trebaš mi trebam ti to je drugo al ne može trebaš da odeš.....u *pm* (FK); с друге стране *која боли q* за њихов језик и њихове серије (FK); Ма постоји неки као hochdeutsch (i ne samo kao), postoji vec stinama godina, ali dijalekti su *nepreyebivi*, svajcarski ziv covek ne razume, cak i kada neki novinari govore dobijamo prevode, a kad citas knjizevnike, dnevnu stampu, vesti, besprekoran nemacki. (FK); neka sam po vama i mizogina, *zabole me za vaše mišljenje*. (FK)

Када је реч о опсценој лексиси употребљеној самостално, у изношењу контрааргумената у оквиру дискусије о лингвистичким темама најзаступљеније су опсцене лексеме које се у основном значењу односе на пробаву, а које говорници српског језика оцењују као мање вулгарне у односу на лексеме које се односе на полне органе и акт полног општења (Шипка 2011: 87):

Pa da, tako kaže i Đure Daničića gramatika. Kad bi se “Rade” akcentovalo kao “Pirke”, ja bih im dao za pravo. Pošto nije, nego je akcenat kao u “Dorde” i “Pavle”, onda *cvrc* (IG); zadrți srbi se prže na neka gramatička *sranja* i za njih su spremni da poginu. A država i društvo *u bulji* (IG); Aj *ne serite* ko će da se cima da drži d da bi

mu izašla opcija za đ, usporava pisanje (IG); Srpski je bio lep dok ga nisu *us*rali* sa akcentom na drugom slogu (konTInent, pišam ti se na konTInent) (FK); Али, најсмешније ми је што су новинари име Дубчек прекрстили у Дупчек (људи усаглашавају сугласнике), па је испало да је у корену речи, да простите, дупе, а не дуб. Александар Дупчек (Alexander Dubček) (FK)

Ређе се у дискусији о лингвистичким темама јављају опцене лексе-ме које се односе на сношај, које у дискусију о заступљености ћирилице и другим актуелним лингвистичким темама уносе виши степен вулгарности (Шипка 2011: 87):

Kresanje је у питању (FK); *kresanje, tucanje, rokanje...* (FK); A kad ne pises, mislis, sanjas na cirilici? Dabome i *drkam* na cirilici, jesi zadovoljna (FK); Ali objava je pun pogodak zbog "*prcanja*" (FB)

Највећи број жаргонизама у дискусији о научнопуларним темама на друштвеним медијима припада општем жаргону, што је и очекивано. Корисници друштвених медија употребом општег жаргона релативизују значај србистичких тема (*Koja je vise fora sa tom cirilicom?*), препиру се око изговора позајмљеница (*šta si se primila*), *преконосирају* једни другима ако користе ту-ђице, док је неким поштовање језичких правила права *ћњаважса*:

katolikuša, realno (IG); исто *браиће* исто (IG); Ne navodi ona kako se na italijanskom pravilno izgovara čao. Šta si se *primila* (IG); A izvini, nisam *skontala* (IG); Тако ваљда испадаш *невиђени лик* (IG); *Koja je vise fora sa tom cirilicom?* (IG); *Фора* је што латиница није српско писмо. Хрвати су латинизовањем српског језика *мазнули* исти и изгубили идентитет (IG); niko nama nije *maznuo* jezik. (IG); Meni smeta sto slabo investiraju, *sljaka* isto kao sto je *sljakala* pre 7 godina, kad su je neki moji ljudi koristili (FK); Mocna ti je samo *prekonosirala* da si koristio tudjicu da bi nesto rekao (FK); a za to postoji cak i jako lepa srpska reciiidemo sestro, caps lock, samo *rokaj!* (FK); meni lično je to previše *gnjavaže* a i ovaklo ljudi razumeju šta pišem (FK); I da, niko te nazive nije koristio, a i velika manjina ih sada koristi, osim možda iz *zezanja* (FB); Da poznajete vlasnike bilo bi vas *blam* što ste ovo napisali (FB); *Smarate* braćo (FB)

Жаргонизми који су по свом пореклу англицизми карактеристични су за језик млађе популације, која најчешће користи друштвене медије, па се у нашем корпусу често јављају добро познати жаргонизми *кул*, *ок* и *хиџ* али и нешто новији *криџ/cringe*, *giveaway*, *бинџ*, *гуро*, *вајб*, *ајдејџ*, што ћемо илустровати примерима:

Nemojte donom. Sve *ok*. (IG); gavranija! *Hit!* (IG); Koliko si ti samo *kul* u stvari (IG); da grammarly je *kul* (FK); Na temelju čega se može zaključiti da su prosječnom govorniku ove riječi strane i nepoznate?

Malo *cringe* (IG); i darivanje i *giveaway* su mi pregnusni (IG); Mogli su malo da je unaprede, ali da, za bazicno ispravljanje *typos* - super je. (FK); ali ima dobar *vajb* (FK); мораће да *апдејџу* правило (IG)

Овакви налази поткрепљују запажања других аутора о најезди речи енглеског порекла (Прћић 2005; Маркељић 2022), али и сведоче о актуелним дешавањима у свету младих – у данашње време они одрастају уз друштвене мреже и дигиталне архиве, преокупирани виртуелним дешавањима (изазовима, наградним играма, праћењем омиљених садржаја и сл.).

У оквиру научнопопуларне дискусије посредством дигиталних медија уочавамо и употребу жаргонизама добијених апокопом, односно стилским поступком одузимања. Корисници дигиталних медија користе лексикостилеме *симџа*, *Крсџа*, *комџ*, *џозз* које су карактеристичне за говор младих, као и фоностилему *одма'*, карактеристичну за дијалекатски говор, којом се исказује афективни став у оквиру научнопопуларне дискусије:

Ćirilica je *simpa* [→ *simpatična*], al'...kako idu SMSovi na ćirilici ? (FK); *Krsta* [→ *Krstarica*] se ne izdržava javnim sredstvima... (FK); Vecinom sve preko *kompa* [→ *kompjutera*] pisem (FK); Pa ne, pa to samo da zadaviš *odma'* (FB); *Pozz* i lep dan (FB).

У рестриктивне фоностилеме које уочавамо у нашем корпусу спада и афереза, која исказу даје колоквијални или дијалекатски призивок (*ладан*), а најчешћи лексикостилем добијен аферезом је *фон*, који је обележје говора младих:

ali ti mrtav *ladan* koristis tudjice da bi nam dokazao sta? (FK); To sto vidite da sada pises osisanom latinicom jeste zato sto koristim *fon* (FK); I kako te ne bole oči od *fona*? (FK); Ne koristim ja *fon* dugo. (FK); Na *fonu* uglavnom PP i po koji post (FK).

Школски жаргон се јавља не само у оквиру *школских њема*, већ и у пренесеном значењу, са циљем постизања хумористичног ефекта (нпр. израз *не љрајџиши на часу* употребљен као пребацивање саговорнику у дигиталној комуникацији да није пажљиво пратио преписку):

Наставник/ца неће ти *забијџи „кеџа” у дневник* а ти си на добитку, успео си да га сврсташ уз остале глаголе (FK); *Ne pratis na casu*, i on je koristi takodje (FK); Samo od sebe, to kajanje u *postavci zadatka* je poziv na sprdnju od strane нараћеног народа, i tako dolazimo do rezultata koji ste zapazili (FB)

Шатровачке речи су карактеристичне за говор криминалних група, а неке од њих су постале и део општег жаргона. У нашем корпусу шатровачке речи нису честе, а њихова употреба сигнализира неформални тон комуникације:

I *mojne* vise da mi dosadjues (IG); Lep ili *žanru*? (FK); nekad preteram, pa ispadnem *dalabu* (FK); Ташна, машна poklon flaša i šmekerska odela, *zipa gilje* nisu моје Ђанфранка су Ferea (IG).

На претходно поменуते увреде и опсцену лексику надовезују се пејоративи који показују изузетан лингвокултуролошки потенцијал као део лексикона који се из разговорно-колоквијалне сфере шири у стилски различита поља језичке примене (Јовановић 2021: 128). На основу примера које наводимо из корпуса, њихове учесталости и бројности, могу се донети релевантни закључци о колективном систему вредности корисника друштвених мрежа у Србији. У питању су експресивне лексеме са изразитом компонентом негативне оцене у семантичкој структури грађене помоћу суфикса пејоративног значења:

Зато су *комуњаре* увеле латиницу у српски после другог светског рата. (IG).

Пејоративи употребљени уз заменички атрибут или (показну, упитно-односну) заменицу често се користе како би се оспорило туђе мишљење:

Шта је бре научно доказано. *Које лупењање* (IG); Или да се прилозе reference odakle se *ove gluposti izvlače* (IG); *Иначе сам tolerantna, али ово је bezobrazluk* (FK); *Не знам одговор, али ево од deset komentara, такође mislim да nijedan nije прави. Sve neka sprdnja* и слично... (FB).

Далеко чешће се перципира и именује оно што одступа од норме у негативном смислу, него што се лексикализује нешто што је пожељно или афирмативно. Иза екрана, лажних профила или из удобности свог дома, људи се много лакше опредељују да изнесу своје мишљење (најчешће без аргумената), али се не устручавају ни да у изобиљу користе експресивне евалутиве и лексику негативне конотације којом се исказује негативан вредносни суд о претходној изјави, став о писму, правописном правилу или реформатору српског језика:

То што сте написали је *шоојално шојреино и искривљено*... (IG); Ово је *vec bolesno* (IG); прочитајте и остале komentare других sagovornika, па ćete videti да је овај ваџ komentar *relativno bezvredan* (IG); да, знам да је правило (колико се сећам да се зове палатализација), али током живота сам приметио да постоје *neka безвезна љавила* - ово је једно од њих! (FK); *јесте, али је pravilo glupo* (evo jeџ jedan glas) (FK); *И ја се држим tog pravila ко пијан plotа, али mislim да је то nekako vestacki, да не кажем van pameti* (FK); *Тako smo ucili, tako govorimo, писемо, ал bre nije normalno tako* (FK); *што се stranih jezika тиће - што више и што раније, то је мој став и под hitno променити mega-zastarele programe по којима се ради у većини srednjih и osnovnih школа* (FK); *То је по мени totalno (ne)prihvatljivo?!* (FK); *Имаш болесну потребу да паметујеш у нечему што не разумеш?* (FK); *POTFORUM ми је... nezgrapан*, jednostavno ми смета *udara u mozak* (FK); *и мени је potforum glupo* и plus zvuči *nepismeno* а мени *veštački* (FK); *Реч је о nakaradној, ошишаној латиници* (FK); *али ти nazivi су nakaradni и na silu sklepani* (FB); *Kod нас у Србији је и Elizabeta у jednom udžbeniku prevedena као Jelisaveta. Smešno је izgledalo* (FB); *mnogi tvrde да је “u kendu”, али то је nakaradno* (FB); *Vuk Karadzic је plagijator, који је dobio zadatak да skuplja и belezi* (FB).

Најчешће су употребљене лексеме *накарадно*, *лујейиање*, *болесно* и *вештачки*, али и *незграјан*, *ван њамеји*, *нејисмен*, *безвредан*, *ненормалан*, па и фразе *удара у мозак* и сл. којима се истичу умањене интелектуалне способности.

Иако уз пејоративе чешће очекујемо аугментативе, бележимо и поједине деминутиве пејоративног значења којима се алудира на низак социјални статус (*цијанчићи из шахџова*) или се оспорава аргумент саговорника о сличности словенских језика (*нијансиче*):

Ууу, од кад су *цијанчићи из шахџова* [→ *studenti srpskog jezika koji kažu da je potrebna reforma srpskog jezika*] преузели то на себе ... (FK); Jeste slovenskih korena. A porodicu batali, nismo mi veze sa njihovim jezicima... Tek *nijansice* (FK).

Да постоји много више придевских лексема којима се изражавају негативне духовне и физичке особине него оних којима се истичу позитивна карактерна и естетска својства сагласне су и Драгићевић (2001: 251) и Штасни (2013: 65–91). Из корпуса издвајамо још неколико примера:

Ljudi *su jadni* sa tim preuzimanjem i uvek nesto nakaradno udje u upotrebu! (FB); Мене више брине све чеšћа примена tzv. “*njanjavog*” изговора гласа /e/ које би фонетски могло да се транскрибује нешто као /ae:/. Пример: N(j)аемој, Gдае si, праестани, itd... овај *njanjavi i jako iritantni* изговор сам приметио највише код Београдана, посебно у женској популацији (FB).

Као индивидуалне лексичке творевине издвајају се оказионализми чије значење се открива из контекста (Оташевић, Сикимић 1992). Иако нису регистроване, имају неуобичајену структуру, једну или мали број потврда и садрже нераспрострањено творбено средство, те потенцијалне речи по свему личе на постојеће (Драгићевић 2020: 109). Могу бити последица нових друштвених околности које се рефлектују у језику, пре свега на нивоу лексике (Николић, Слијепчевић-Бјеливук, Новокмет 2021), али и експресивни називи мотивисани тиме да пренесу дерогативни, вулгарни, еуфемистички или шаљиви тон (в. Мухвић-Димановски 2005: 4), какав је највећи број примера из нашег корпуса. Персонификацијом и иронијом добијено је властито име изведено из назива производа (интернет претраживача):

питај чика *џулејџу* (google) на ком су језику, латинични сајтови. Па ако ти каже, на хрватском, ти му објасни, као и нама, како је латиница српска (IG).

Од личног имена изведен је и пример:

Да није нека врста *karadžizacije* (vukovne, naravno)?! (IG).

Оказионализми су стилски обележени, одликују се номинативно-експресивном функцијом и творбеним специфичностима. Могу бити грађени у складу са творбеним системом (Радовић-Тешић 2009: 59), но неретко долази

до нарушавања устаљених творбених процеса. Тако у нашем корпусу бележи-мо и сложенице настале спајањем вишечланих синтагми које по својој струк-тури одударају од творбених принципа српског језика, односно подсећају на енглеске сложенице. Њима се, у енглеском, неретко постиже хумористички ефекат, нпр. у телевизијским серијама (попут *Friends*) или новинским члан-цима (Катамба 1994; Петровић 2022). Рекло би се да је и намера говорника српског била да се поиграју са творбеним моделима у циљу стварања шаљивих речи:

odlazaknaposaoposleodmorafobija (IG); *Šteta što smo toliko lijepih i specifičnih riječi na prostoru Crne Gore izgubili beogradozavodudžbenikizacijom*, a vjerovatno se isto desilo i ostalim prostorima (IG).

Забележили смо и неколико духовитих примера који, у творбеном сми-слу, прате устаљене обрасце српског, нпр. *сѝрмоклиз* (FK), *лицепер* (FB), *ѝруго-гржач* (IG) али и *маѝдрѝалица* (FB) и *савестперач* (FB), у којима препознајемо енглески творбени модел (именица + именица). Најчешћи творбени процес је извођење или деривација, мада учољавамо и полисемију која у конкретним примерима нема утемељење у реалности и језику, већ је последица семан-тичке деривације: *Vranac, ѝирафан, веверач, змијан, гавраника* и *врапѝца...* (IG); *Џенски род од маѝеволац: маѝевателјка; маѝета; маѝка; маѝеволака; маѝеволика* (FB). Присутна је контаминација (Оташевић, Сикимић 1992: 71–72) као на-чин грађења речи, при чему је новодобијена реч настала спајањем пуне осно-ве полазне речи са крњом основом друге речи или спајањем двеју крњих основа. Неке од сливеница су: *Биткрајѝшник* (FB) (од *биткоин*); *веверосаур* (IG) (*веверика* + *dinosaur*); *космос ѝтасмос* (IG) (*ко смо, ѝта смо*).

Редеривација или регресивна деривација је процес извођења просте речи од речи која се сматра изведеном и често се среће у говору деце. Већина примера из нашег корпуса добијена је одбацивањем афикса приликом редеривације: *vran, ѝираф, вевер, змиј* (IG).

Аналогијом добијени примери према називима постојећих падежа уз семантику основе нуде шаљиво значење:

Srpski jezik ima osam padeža... osmi je “*koruptiv*” (IG); *Zemunativ* - koga, cime? (IG).

ЗАКЉУЧАК

Циљ овога рада био је дати шири поглед на природу и лексичке особе-ности коментара на друштвеним медијима којима се изражавају неслагање и негативни ставови у дискусији о лингвистичким темама. Примери издвоје-ни из богатог корпуса показали су велики број неадаптираних англицизама,

честу употребу жаргона, опсцене лексике, увреда и пејоратива, као и okazaционализама.

Епидеиктички говор у дискусији о лингвистичким темама посредством друштвених медија одликује повреда части и угледа личности коришћењем лексике погрдног значења. Увреда вишег степена увредљивости често је упућена на рачун нечије интелигенције, погрдном лексиком се оспорава основаност тврдње неистомишљеника у лингвистичкој расправи, а увреде нижег степена увредљивости засноване су на перифрази или алузији.

Приликом изношења контрааргумената у оквиру дискусије о лингвистичким темама на друштвеним медијима често се јављају елементи уличног говора, као што су жаргон, опсцене лексеме и псовке. Упућивањем опсцених израза неистомишљеници се доводе у инфериоран положај, повређује се част и углед опсованог, тако да велики број људи може то да прочита. Употреба жаргона, најчешће општег жаргона, ређе школског или шатровачког, сигнализира опуштено, неформални тон комуникације у расправи о научнопопуларним темама, а ретко има и хумористични ефекат.

Сагласни смо са ставовима бројних аутора да оно што је неутрално или просечно у човековој перцепцији заправо тежи негативном и да је негативни део аксиолошке скале знатно дужи од позитивног. Уместо аргументације, у анализираним коментарима преовладавају елементи уличног говора. Наше истраживање у фокусу има лексеме негативне оцене чија је функција пејорација, дерогација човека због одређеног понашања и мишљења, ређе физичког изгледа и духовних особина којима излази из оквира норме. О богатству наше лексичког фонда говори и то што за изрицање негативне оцене можемо пронаћи синонимске низове пејоратива којима се могу именовати носиоци исте непожељне особине или њихов ниво интелектуалних способности.

Оказационализми као врло занимљива лексичка појава проналазе своје место у научнопопуларном дискурсу. Грађени у складу са творбеним системом (најчешће деривацијом) или уз нарушавање устаљених творбених процеса, редеривацијом, сажимањем или по узору на енглески језик, експресивни су и шаљиви. Сликовитост и конотативно значење ових језичких јединица повезује их блиско с културом језичке заједнице.

Осим тога у корпусу су забележени и фразеологизми, честа употреба емотикона, бројне стилске фигуре, но семантичкостилску анализу, прожету лингвокултуролошким запажањима о колективним уверењима, стереотипима и еталонима који постоје у српској друштвенојезичкој заједници, оставићемо за наредно истраживање у којем ћемо указати на неке карактеристике језичке слике света корисника друштвених медија.

ЛИТЕРАТУРА

Барон (2008): N. Baron, *Always On: Language in an Online and Mobile World*, Oxford: Oxford University Press.

Валтер (2022): J. Walther, Social media and online hate, *Current Opinion in Psychology*, 45, 1–6.

Вујовић (2011): Д. Вујовић, Интернетски речник сленга Вукајлија, у: В. Ружић, С. Павловић (ур.), *Лексикологија, ономастика, синтакса*, Нови Сад: Филозофски факултет, 123–130.

Дејнас, Херинг (2021): A. Dainas, S. Herring, Interpreting emoji pragmatics, In: C. Xie, F. Yus, N. Haberland (Eds.), *Approaches to Internet Pragmatics*, Amsterdam: John Benjamins, 108–144.

Драгићевић (2001): Р. Драгићевић, *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику – њворбена и семантичка анализа*, Београд: Институт за српски језик, Библиотека Јужнословенског филолога, н. с., књ. 18.

Драгићевић (2020): Р. Драгићевић, О неологизмима у српском језику из угла припреме корпуса за израду вишетомног *Речника савременој српској језика Мајице српске*, *Јужнословенски филолог*, LXXVI(1), 107–121.

Дурбаба (2011): О. Дурбаба, Друштвена мрежа *Вукајлија*: анализа једног речника сленга и идиома, у: Мршевић-Радовић (ред.), *Два века савременој српској књижевности језика*, 1, 40/1, Београд: Међународни славистички центар, 429–438.

Дурбаба (2013): О. Дурбаба, Ми о другима или о себи? Прилог проучавању етничких хетеростереотипа на примеру дефиниција појмовних категорија Немац / Немачка / немачки у речнику сленга *Вукајлија*, у: Д. Недељковић, Н. Вујчић (ур.), *Sprache und Literatur dies- und jenseits der Mauer(n) – Језик и књижевности с обе стране зида: festschrift für Božinka Petronijević zum 65. Geburtstag – зборник у часој Божинке Петронијевић њоводом 65. рођендана*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 297–310.

Ђорђевић (2007): Т. Ђорђевић, Blog i комуникација на Internetу, *Комуникација и медији*, 3, 53–67.

Зјакић, Хан, Лиу (2017): Н. Zjakić, C. Han, X. Liu, “Get fit!” – The use of imperatives in Australian English gym advertisements on Facebook, *Discourse, Context & Media*, 16, 12–21.

Јовановић (2021): Ј. Јовановић, Пејоративи у номинацији човека у српском језику, *Јужнословенски филолог*, LXXVII, св. 1, 127–162.

Кавасо, Табоада (2021): L. Cavasso, M. Taboada, A corpus analysis of online news comments using the Appraisal network, *Journal of Corpora and Discourse Studies*, 4(1), 1–38.

Катамба (1994): F. Katamba, *English Words: Structure, History, Usage*, Abingdon: Routledge.

Кишичек (2019): Г. Кишичек, Важност епидеиктичкога жанра у класичној и савременој реторици (На примјеру анализе божићних порука хрватских бискупа), *Diacovensia: teološki prilozi*, 27(2), 323–338.

Краучер, Сомије, Рахмани (2015): S. Croucher, M. Sommier, D. Rahmani, Intercultural communication: Where we’ve been, where we’re going, issues we face, *Communication Research and Practice*, 1(1), 71–87.

Кристал (1995): D. Crystal, *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*, Cambridge: Cambridge University Press.

Кристал (2011): D. Crystal, *Internet Linguistics: A Student Guide*, Abingdon / New York: Routledge.

Љајић (2018): С. Љајић, Медијска писменост ученика средњих школа, *Узгашница*, XV/1, 255–266.

Маглстоун (2011): L. Mugglestone, *Dictionaries: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press.

Макдонел (2020): А. McDonnell, Clinton stated, Trump exclaimed! Gendered language on Twitter during the 2016 presidential debates, *Journal of Language and Politics*, 19(1), 71–88.

Мекеј-Пит, Кван-Хас (2017): L. McCay-Peet, A. Quan-Haase, What is Social Media and What Answers Can Social Media Research Help Us Answer?, In: L. Sloan, A. Quan-Haase (Eds.), *The SAGE Handbook of Social Media Research Methods*, London: SAGE, 13–26.

Мандић, Ђурић (2015): М. Мандић, Љ. Ђурић, Псовка као фолклорни жанр: на примеру „јебем ти сунце”, *Савремена српска фолклористика*, 2, 291–316.

Маркељић (2022): С. Маркељић, О обличкој реализацији лексичких англицизама у српском језику у коментарима на друштвеној мрежи Јутјуб, *Узгашница*, XIX/2, 39–54.

Метли (2018): D. Matley, “Let’s see how many of you mother fuckers unfollow me for this”: The pragmatic function of the hashtag #sorrynotsorry in non-apologetic Instagram posts, *Journal of Pragmatics*, 133, 67–78.

Мухвић-Димановски (2005): V. Muhvić-Dimanovski, *Neologizmi – problem teorije i primjene*, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilista u Zagrebu.

Николић, Слијепчевић-Бјеливук, Новокмет (2021): М. Nikolić, S. Slijepčević-Bjelivuk, S. Novokmet, Nove reči u srpskom javnom diskursu kao posledica pandemije kovida 19, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, 51(1), 365–390.

Новаковић (2022): А. Новаковић, Најчешће недоумице предавача у вези са наставом српског као страног језика, *Филолоџ*, XIII(25), 115–142.

Оташевић, Сикимић (1992): Ђ. Otašević, V. Sikimić, Tvorba okazionalizama u srpskohrvatskom jeziku, *Južnoslovenski filolog*, XLVIII, 67–78

Петровић (2022): М. Petrović, *Word-formation processes in the TV show “Friends”*, необјављени master rad, Крагујевац: Filološko-umetnički fakultet.

Петровић, Миладиновић, Јевтовић, Радујевић (2020): Т. Петровић, Н. Миладиновић, А. Јевтовић, А. Радујевић, Фразеологизми с интернет сајта *Вукајлија*, у: А. Јовановић и др. (ред.), *Млади и србистика 2: зборник радова њолазника образовних програма у НОКЦ „Вук Караџић” у Тришћу*, Београд: ЗУОВ, 95–106.

Потер (2011): Ц. Потер, *Медијска писменост*, Београд: Клио.

Прћић (2005): Т. Prčić, *Engleski u srpskom*, Novi Sad: Zmaj.

Радић-Бојанић (2007): В. Radić-Bojanić, *Neko za chat?! diskurs elektronskih ča-skaonica na engleskom i srpskom jeziku*, Novi Sad: Filozofski fakultet / Futura publikacije.

Радовић-Тешић (2009): М. Радовић-Тешић, *С речима и речником*, Београд: Учитељски факултет.

Ранђеловић, Спасић (2022): В. Ранђеловић, Ј. Спасић, Кривично дело увреде: законска регулатива и језичка анализа увреде у судским пресудама, *СМ – Communication and Media*, 51, 69–96.

Ристић (2010): С. Ристић, Дискурс псовки у српском језику, у: В. Васић (ур.), *Дискурси и дискурси. Зборник у част Свенки Савић*, Нови Сад: Филозофски факултет, 195–213.

Степановић (2020): I. Stepanović, *Život na internetu: pravo na privatnost i online komunikacija*, Београд: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Тадић (1995): Љ. Тадић, *Рейторика: увод у већину беседничтва*, Београд: Институт за филозофију и друштвену теорију.

Шипка (2011): Д. Шипка, *Речник ојсцених речи и израза*, Нови Сад: Прометеј; Београд: Корнет.

Штасни (2013): Г. Штасни, *Речи о човеку*, Нови Сад: Филозофски факултет.

Jelena Lj. Spasić

University of Kragujevac

Faculty of Education in Jagodina

Department of Philology

Nataša A. Spasić

Faculty of Philology and Arts

Language and Literature Research Center

Jelena R. Danilović Jeremić

English Department

LEXICAL MEANS OF EXPRESSING DISAGREEMENT WITH AN INTERLOCUTOR ON SOCIAL MEDIA

Summary: The aim of this paper was to analyze the arguments in debates on the topic of popular science in Serbian language. More precisely, we intended to focus on popular science approach to linguistic topics by investigating comments on social media platforms and discussions on a very popular website. The corpus encompasses numerous messages posted on Instagram (account: *Dnevna doza pravopisa* [A daily dose of orthography]) and Facebook (group: *Jezičke nedoumice* [Linguistic dilemmas]), as well as discussions on the website Krstarica (forum: *Jezik* [Language]). A lexical analysis of a specific type of comments was performed; namely, those expressing a broad spectrum of negative attitudes, from disagreement to abuse. Both competent and incompetent participants take part in the discussions on Serbian language, with the aim of promoting linguistic knowledge and its application, as well as of expressing dilemmas and personal opinions about linguistic issues. With regard to lexical devices, the most frequent are English loanwords, obscenities and jargonisms, as well as insulting words, mostly in the form of a lexical metaphor.

Keywords: Serbian language, lexis, social media, language of popular science, colloquial writing style.